

ЕКОНОМІЧНА ЕФЕКТИВНІСТЬ ГАЛУЗІ СКОТАРСТВА В СІЛЬСЬКОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВАХ ПІВНІЧНО- ЗАХІДНОГО ПОЛІССЯ

В.С.Омельченко, кандидат економічних наук, доцент
О.А.Мартинчик, асистент
Державний агроекологічний університет, м.Житомир

Досліджено практичні аспекти проблеми ефективності виробництва продукції скотарства. Проаналізовано сучасний стан та економічну ефективність виробництва продукції скотарства, визначено вплив чинників на формування ефективності. На основі удосконалення технології виробництва продукції запропоновано заходи щодо нарощування обсягів виробництва молока та яловичини, підвищення їх економічної ефективності на перспективу.

Постановка проблеми. Скотарство є однією з провідних галузей сільського господарства України і займає вагоме місце у вирішенні проблеми продовольчої безпеки держави, оскільки забезпечує потребу населення в цінних продуктах харчування – молоці і яловичині. Проте галузь перебуває в депресивному стані, що є результатом розриву економічних зв'язків виробників продукції скотарства та необґрунтованого встановлення низьких закупівельних цін переробними підприємствами. Це призвело до скорочення чисельності поголів'я ВРХ, зменшення продуктивності тварин і, як наслідок, зниження ефективності виробництва продукції практично в усіх сільськогосподарських підприємствах. В цьому контексті особливої актуальності набуває провадження комплексних досліджень стану підприємств галузі скотарства та розробка відповідної системи контрзаходів, спрямованих на підвищення ефективності її функціонування.

Стан вивчення проблеми. Значний вклад у вивчення проблем формування галузей тваринництва в умовах різних форм власності і господарювання, напрямів їх реалізації, забезпечення ефективного господарювання здійснили такі відомі вітчизняні науковці, як В.Г.Андрійчук, П.С.Березівський,

З.П.Березівський, В.Н.Зимовець, М.М.Ільчук, О.В.Мазуренко, В.Я.Месель-Веселяк, В.М.Микитюк, Т.А.Мостенська, П.Т.Саблук, В.К.Савчук, Н.В.Сеперович, І.Н.Топіха, Г.В.Черевко, О.М.Шпичак та ін. В їх працях розкрито теоретичні та прикладні аспекти розвитку скотарства. Але організаційно-економічні умови функціонування цієї галузі постійно змінюються, що вимагає їх відповідної наукової оцінки. Ще недостатньо уваги приділено комплексному вирішенню проблеми ефективності ведення скотарства, оскільки залишається низка проблем, особливо в ринкових умовах господарювання, що потребує врахування системної дії природних, технологічних та економічних чинників. Особливістю Північно-Західного Полісся є відмінне від інших регіонів соціально-економічне, організаційне та екологічне середовище, що впливає на розвиток галузі та зумовлює необхідність окремого дослідження.

Мета і завдання дослідження. Метою дослідження є розроблення науково обґрунтованих пропозицій щодо підвищення економічної ефективності виробництва продукції скотарства в сільськогосподарських підприємствах Північно-Західного Полісся України. Відповідно до поставленої мети в статті вирішувались такі завдання:

- визначити та виявити міру впливу основних чинників на сучасний стан виробництва молока та яловичини в сільськогосподарських підприємствах Рівненської області, економічну ефективність виробництва продукції;
- визначити основні шляхи нарощування обсягів виробництва молока та м'яса ВРХ і напрями підвищення ефективності функціонування галузі скотарства в сільськогосподарських підприємствах.

Об'єктом дослідження є процес забезпечення ефективного ведення галузі скотарства в сільськогосподарських підприємствах Рівненської області.

Результати дослідження. Загальна економічна криза призвела до скорочення обсягів виробництва і реалізації

окремих видів сільськогосподарської продукції і в кінцевому результаті – до її збитковості. Все це повною мірою стосується і галузі скотарства, негативні тенденції в розвитку якої за останні роки зумовили спад чисельності поголів'я великої рогатої худоби, обсягів виробництва продукції, зменшення продуктивності худоби.

Період **1990-2005** рр. характеризується різкими темпами зниження обсягів виробництва молока і яловичини. У **2005** р. обсяг виробництва молока у сільськогосподарських підприємствах Рівненської області склав **62,0** тис. т, а м'яса ВРХ – **8,8** тис. т, що становить відповідно **12,9%** і **16,2%** проти рівня **1990** р. Дана ситуація характерна і для інших областей Поліського регіону (рис. 1).

У **2005** р. валові надой молока у Волинській та Житомирській областях становили **81,7** тис. т та **133,0** тис. т відповідно. Порівняно з **1990** р. значення даного показника в розрізі областей знизилось у **7,0** та **6,2** рази. Найбільший спад виробництва спостерігається в господарствах Волинської області. У **2005** р. валові прирости великої рогатої худоби у Волинській та Житомирській області становили **5,2** тис. т та **9,9** тис. т. Порівняно з **1990** р. значення даного показника знизилось відповідно на **580**, тис. т та **86,1** тис. т, або у **12,2** та **9,7** рази.

Внаслідок диспаритету цін на сільськогосподарську і промислову продукцію та повільного процесу адаптації сільськогосподарських підприємств до умов ринку зниження ефективності виробництва молока і яловичини супроводжувалось спадом поголів'я. В умовах фінансової кризи більшість сільськогосподарських підприємств були змушені розраховуватися за матеріально-технічні засоби живою худобою і яловичиною, які є найбільш ліквідним видом тваринницької продукції на сільськогосподарському ринку.

Продуктивність корів за період дослідження знизилась на **28,16%** і складала в **2005** р. **2117** кг. В м'ясному скотарстві середньорічний приріст ВРХ на відгодівлі скоротився на **18,7 %** і склав **1,33** ц в звітному році. Як наслідок – фонд споживання

молока в 2005 р. в Рівненській області становив 316,2 тис. т, що в розрахунку на душу населення склаало 438,9 кг проти рівня 1990 р., коли на душу населення вироблялось 651,5 кг молока. Фонд споживання м'яса ВРХ в області в 2005 р. становив 44,9 тис. т, що в розрахунку на душу населення склаало 44,3 кг (у 1990 р. даний показник становив 99,06 кг на одну особу).

Рис. 1. Динаміка виробництва продукції скотарства в сільськогосподарських підприємствах Волинської, Житомирської та Рівненської областей.

Джерело: розраховано за даними Рівненського обласного управління статистики

При дослідженні причин занепаду галузі скотарства встановлено, що в сільськогосподарських підприємствах постійно зростає частка дешевого підтримуючого корму, який вико-

ристовується головним чином для підтримки життєдіяльності тварин, а не формування їх продуктивності. За період **1990-2005** рр. значно знизилась ефективність виробництва продукції скотарства (табл.).

У **2005** р. рівень собівартості **1** ц молока в середньому по Рівненській області становив **74,54** грн, що в **2,4** рази більше, ніж у **1990** р. Собівартість 1ц приросту ВРХ за період дослідження зроста в **1,97** рази. Основною причиною підвищення собівартості молока та яловичини є збільшення матеріальних затрат за рахунок подорожчання матеріально-технічних ресурсів, що використовуються в сільському господарстві. Іншою причиною є зростання вартості кормів та рівня оплати праці, які становлять основну питому вагу затрат на виробництво продукції.

Водночас в окремих районах області простежується тенденція до зниження собівартості одиниці продукції, що пояснюється зменшенням використання покупних кормів (комбікормів, білкових, мінеральних, вітамінних сумішок, жому, меляси) та зростанням частки кормів власного виробництва (сіно, солома, кормові коренеплоди та ін.).

Проведене дослідження свідчить, що за період **1996-2005** рр. внаслідок інфляційних процесів ціна реалізації **1** ц молока зростає у **3,6** рази і становила **67,47** грн, а ціна реалізації **1** ц яловичини зростає майже в **5** разів і в **2005** р. в середньому становила **397,75** грн. Зростання ціни реалізації спостерігається у всіх районах Рівненської області і пояснюється диверсифікацією каналів реалізації продукції за значно вищими цінами, ніж їх пропонують заготівельні організації.

Зазначені зміни собівартості та ціни реалізації молока та м'яса ВРХ вплинули на формування рівня рентабельності галузі. Порівняно з **1990** р. у **2005** р. рівень рентабельності виробництва молока нижчий на **61,6** пунктів. Виробництво яловичини, починаючи з **1995** р., в області є збитковим.

**Оцінка ефективності виробництва продукції скотарства
в сільськогосподарських підприємствах Рівненської області**

Показник	Рік									
	1990	1996	2001	2002	2003	2004	2005	1990р.	2001р.	
Вироблено на 100 га с.-г. угідь, ц:										
молока	598,5	282,5	164,3	182,7	174,2	164,2	182,4	-416,1	18,1	
яловичини	67,3	34,6	22,7	27,0	24,7	24,2	25,9	-41,4	3,2	
Затрати праці на виробництво 1ц продукції, люд.-год./ц:										
молока	7,4	14,8	18,6	16,6	16,1	16,5	13,4	6,0	-5,2	
яловичини	49,4	111,7	134,9	126,1	128,1	115,7	98,3	48,9	-36,6	
Виробнича собівартість 1ц продукції, грн:										
молока	31,5*	28,3	52,8	58,2	61,3	61,8	74,5	43,0	21,7	
яловичини	278,4*	305,9	546,3	563,1	428,1	451,1	547,2	268,8	0,9	
Ціна реалізації 1ц продукції, грн:										
молока	68,2*	18,6	54,6	60,2	55,6	66,0	67,5	-0,7	12,9	
яловичини	285,5*	80,6	212,6	358,9	282,6	276,5	397,8	112,3	185,2	
Рівень рентабельності (+), збитковості (-) виробництва, %:										
молока	52,1	-32,4	7,8	4,7	-13,5	7,8	-9,5	-61,6п.п.	17,3п.п.	
яловичини	30,9	-34,6	-31,2	-16,0	-37,2	-37,9	-27,1	-58,0п.п.	4,1п.п.	

Джерело: розраховано за даними Рівненського обласного управління статистики

Примітка: * одиниця виміру – тис. крб.

На початковому етапі відродження галузі скотарства пропонується застосовувати прив'язне утримання тварин. Незважаючи на значні затрати праці та обмежене використання засобів механізації, це дозволить економити витрати кормів у розрахунку на одиницю виробленого молока та яловичини порівняно з безприв'язним утриманням на **10-15%**. В перспективі доцільно перейти на безприв'язне утримання, при якому зростає ефективність використання засобів механізації, збільшується навантаження на одного працівника, підвищується продуктивність праці в **1,5-2** рази, збільшується рухова активність тварин, зростає їх апетит і поліпшується фізіологічний стан. В кінцевому підсумку це сприяє зниженню собівартості виробництва молока на **9-10%** порівняно з прив'язним утриманням.

Результати дослідження свідчать, що ефективне функціонування сільськогосподарських підприємств Рівненської області неможливе без наявності оперативної і достовірної інформації про стан продовольчих ринків, в т.ч. ринку продукції скотарства, ринків матеріально-технічних ресурсів, послуг з транспортування, зберігання, переробки продукції, цін та обсягів продажу продукції в різних регіонах за всіма каналами збуту. Тому в регіоні необхідно створити дорадчі служби, які будуть доводити до сільськогосподарських товаровиробників напрацьовані науковими установами рекомендації, методичні розробки, технічні та технологічні нововведення, з такою організаційною структурою:

- технологічний відділ, який буде забезпечувати сільськогосподарських товаровиробників інформацією, задовольняти потребу у теоретичних знаннях та практичних навичках, що дозволить більш ефективно використовувати обмежені матеріально-технічні ресурси та раціонально організувати сільськогосподарське виробництво;
- навчально-методичний відділ, основним завданням якого вбачається підвищення рівня кваліфікації працівників сільськогосподарських підприємств за рахунок збо-

ру, обробки і узагальнення навчально-методичної інформації, надання методичних рекомендацій;

- економіко-правовий відділ, який буде розробляти і впроваджувати організаційно-правові, фінансові та економічні заходи щодо підвищення ефективності сільськогосподарського виробництва на підприємстві. В основу функціонування даного відділу буде покладено єдність науково-дослідних розробок і можливостей використання їх на виробництві;
- відділ маркетингу і соціологічних досліджень, який буде вивчати динаміку ринкової кон'юнктури та економічні взаємовідносини в АПК в їх соціальному аспекті.

Висновки.

1. Результати дослідження сучасного стану виробництва продукції скотарства свідчать, що галузь перебуває у депресивному стані. Прорахунки у формуванні системи цін, порушення еквівалентності обміну в агропромисловому комплексі, інфляційні процеси, різка зміна форм власності на засоби виробництва призвели до скорочення поголів'я ВРХ.

2. Кризові явища у кормовиробництві та недотримання технології виробництва молока та яловичини зумовили зниження продуктивності тварин. Як наслідок, валове виробництво молока та яловичини в Рівненській області за період 1990-2005 рр. зменшилося відповідно у 7,8 та 6,2 раза.

3. Для надання професійних освітніх та науково-консультативних послуг сільськогосподарським товаровиробникам з різних питань (економічних, організаційних, соціальних, технологічних та ін.) необхідно удосконалити систему інформаційно-консультаційного забезпечення шляхом створення регіональних дорадчих служб, що дозволить отримувати якісну інформацію про сучасні розробки вітчизняних та зарубіжних виробників технологічного обладнання та устаткування в галузі скотарства, досягнення селекції та генетики, кон'юнктуру ринку молока та м'яса ВРХ та прогнози його розвитку. Це сприятиме покращанню технології виробництва

в скотарстві, уникненню зайвих посередників в процесі реалізації продукції, а отже, підвищенню економічної ефективності галузі.

Перспективи подальших досліджень. У подальшому необхідно дослідити відповідність діючих державних стандартів на молоко та яловичину стандартам ЄС, та запропонувати комплекс заходів щодо підвищення ефективності реалізації м'ясо-молочної продукції на європейських ринках.

ЛІТЕРАТУРА

1. Березівський П.С. Економічна ефективність скотарства та шляхи її підвищення. – Львів: Українські технології, 1998. – 156с.
2. Зимовець В.Н. Економічні проблеми розвитку виробництва та ринку молокопродукції. // Економіка АПК. – 2002. – № 5. – С.128.
3. Ільчук М.М. Ефективне функціонування молокопродуктового під-комплексу України. – К.: Нічлава, 2004. – 352 с.
4. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 1999-2005 рр. : Стат. зб. / Рівн. обл. упр. статистики. – Рівне, 2006. – 50 с.
5. Програма розвитку тваринництва в господарствах Рівненської області на 2000-2010 роки. – Рівне, 2000. – С. 72.
6. Статистичний щорічник України 2004 [Електронний ресурс]: Держ. ком. статистики України.: – К.: CD-вид-во "Інфодиск", 2004. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): цв; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Заголовок з титул.
7. Статистичний збірник «Регіони України». – К.: Консультант, 2005. – ч.1,2. – 642 с.
8. Статистичний щорічник України за 2005 рік. – К.: Консультант, 2006. – 591 с.
9. Тваринництво Рівненської області: Стат. зб. / Рівн. обл. упр. статисти-ки. – Рівне, 2002. – 123 с.
10. Україна у цифрах 2004 [Електронний ресурс]: Держ. ком. статисти-ки України.: – К.: CD-вид-во "Інфодиск", 2004. – 1 електрон. опт. диск (CD-ROM): цв; 12 см. – Систем. вимоги: Pentium-266; 32 Mb RAM; CD-ROM Windows 98/2000/NT/XP. – Заголовок з титул.